

نقدی بر مجموعه مقالات دومین همایش نیماشناسی دانشگاه مازندران

بهنام میرزابابازاده فومشی

دانشجوی دکتری ادبیات انگلیسی، دانشگاه شیراز

۱. مقدمه

مدتی است که در نشریات پژوهشی ادبی کشور بخش «نقد» - که اغلب نقد کتاب یا مقاله است - پررنگ شده است. این حرکت و توجه درخور تحسین است؛ اما کافی نیست. نقد را نمی‌توان به نقد کتاب و گاهی مقاله محدود کرد؛ زیرا گستره نقد تمام فعالیت‌های علمی را شامل می‌شود. بررسی فعالیت‌های علمی مانند همایش‌ها، نشست‌ها و حتی سخنرانی‌ها به نشاط و پویایی در عرصه علمی و پژوهشی کمک شایانی می‌کند. نقد و بررسی همایش‌های علمی و مجموعه مقالات آن - که تأثیر گسترده‌ای بر عرصه پژوهشی دارد - می‌تواند این فعالیت‌ها را از رخوت و ایستایی برهاند. این نوشتار گامی است هرچند کوچک که به نقد و بررسی مجموعه مقالات یکی از همایش‌های سال‌های اخیر می‌پردازد.

۲. بحث و بررسی

درباره پدر شعر نو کتاب‌ها و مقالات بی‌شماری نوشته شده است. مجموعه مقالات دومین همایش نیماشناسی یکی از این منابع مفید در بررسی شعر نیماست. این همایش

در روزهای بیست و نهم و سیام اردیبهشت ۱۳۸۹ در دانشگاه مازندران برگزار و مجموعه مقالات آن در ۳ جلد - حدود ۲ هزار صفحه و شامل حدود ۱۰۰ مقاله - منتشر شد. این مجموعه موضوعات بسیار متنوع و نوآورانه‌ای را در نیماشناسی دربرمی‌گیرد. نوشتار پیش‌رو پس از اشاره به محاسن این مجموعه پربار، به بررسی ایرادها و کاستی‌های آن می‌پردازد و برآن است تا از این رهگذر به برخی مشکلات اساسی پژوهش‌های ادبی اشاره‌ای کند.

۲-۱. محاسن

۲-۱-۱. تنوع موضوعات

این مجموعه موضوعات بسیار متنوعی را در نیماپژوهی دربرمی‌گیرد. در میان این موضوعات نماد، سبک، اسطوره، هویت، آرمان‌شهر، توصیف، عرفان، سینما، منجی، نقاشی، زن، طبیعت، فرهنگ عامه، نوستالژی و باستان‌گرایی به چشم می‌خورد. در این مجموعه مقالات، رویکردهای متعددی از قبیل زبان‌شناسی، روایت‌شناسی، پدیدارشناسی، ریخت‌شناسی، باختینی، روان‌کاوانه، جامعه‌شناسی، تطبیقی، ساختارگرایانه و بینارشته‌ای مشاهده می‌شود. همچنین، نیما از دیدگاه مکتب‌های گوناگونی مانند سمبلیسم، رمانتیسم، رئالیسم، ناتورالیسم و اگزیستانسیالیسم بررسی شده است. این مجموعه علاوه بر شعر نوی نیما به شعر سنتی، شعر طبری، رباعیات، داستان‌های کوتاه و نامه‌های او نیز پرداخته است. گزاف نیست اگر بگوییم مزیت چشمگیر این مجموعه مقالات این است که موضوعات بسیار متنوعی را درباره نیما یکجا گرد آورده است.

۲-۱-۲. نوآوری

تعدادی از پژوهش‌های برگزیده این مجموعه دارای نوآوری هستند که از نکات مثبت آن به‌شمار می‌رود. در این بخش برای نمونه، به چهار پژوهش نوآور اشاره می‌شود. مهملی (۲۰۰۸) مقاله «رمزگردانی در شعرهای نیما یوشیج» با بهره‌بری از حوزه زبان‌شناسی به رمزگردانی^۱ - که یکی از مؤلفه‌های اصلی شعر نیماست - می‌پردازد و

دلایل رمزگردانی نیما را بررسی می‌کند. به نظر او، رمزگردانی نیما «از زبان فارسی به زبان مازندرانی» بیش از اینکه دلایل صرفاً زبانی داشته باشد، متأثر از عوامل غیرزبانی است. معینه‌السادات حجازی و محدثه حمیدزاده در مقالهٔ «بررسی تطبیقی نماد خروس در اشعار نیما یوشیج و نقاشی مکرمه قنبری» به بررسی پیشینهٔ خروس به‌عنوان حیوانی نمادین در فرهنگ کهن ایران- قبل و پس از اسلام- در اعتقادات عامه و فرهنگ مازندران می‌پردازند. علاوه‌بر بینارشته‌ای بودن این پژوهش در بررسی نقاشی، پرداختن به هنرمندی بومی و کمترشناخته‌شده نیز از نوآوری‌های این مقاله است. نصرت‌الله حدادی در مقالهٔ «ماخ اولاً از چشم سینما» با بهره‌گیری از نگاه زیبایی‌شناختی بیان تصویری در سینما و نیز روان‌شناسی ادراک بصری به خوانشی از این شعر نیما دست می‌یابد. نویسنده در پایان یادآور می‌شود که سروده‌های تصویری و کمال‌یافتهٔ نیما این قابلیت را دارند که آن‌ها را با برخی ابزارهای زیبایی‌شناسی سینما «کاوید و لذت برد و آموخت». زهره هاشمی با استفاده از روشی توصیفی- تحلیلی و ارزیابی‌های آماری به چگونگی شکل‌گیری محتوا و مضمون «پادشاه فتح» می‌پردازد. تحلیل نگاشت‌های استعاره‌ای^۲ موجب نزدیک شدن به ذهنیت شاعر و رسیدن به درک روشن‌تری از معانی لایه‌های درونی این شعر شده است.

۲-۲. ایرادها

۲-۲-۱. تکرار پژوهش‌های پیشین

در میان آثار برگزیده مقالاتی دیده می‌شود که تکرار پژوهش‌های پیشین است و حرف تازه‌ای ندارد؛ مقالاتی مانند «هنجارگریزی واژه‌ای و نحوی در شعر نیما»، «بررسی زمینه‌های اجتماعی و سیاسی شعر نیما یوشیج» و «نگاهی به تحولات محتوایی و موسیقایی در شعر نیما یوشیج». عنوان این آثار خود گویای مطلب است و نیازی به توضیح بیشتر نیست.

۲-۲-۲. ایراد ساختاری مقالات

ازهم‌گسستگی مطالب در برخی مقالات به‌گونه‌ای آزاردهنده به چشم می‌آید؛ به‌گونه‌ای که برخی نویسندگان هیچ طرحی در ذهن نداشته و یا هیچ‌گونه پایبندی به آن احساس

نکرده‌اند. مفردات مقاله هرچند خوب باشد، ترکیب نامناسب حاصلی جز اثر ضعیف نخواهد داشت. از این گروه مقالات می‌توان از «شعر نوی نیمایی، آب در خوابگاه مورچگان» نام برد. عناوین بخش‌های این مقاله به ترتیب از این قرارند: زندگی‌نامه، ویژگی‌های هنر نیما، ایمان نیما، مهر علی^(ع)، آوای یا علی^(ع)، نیما و آزادی، راه سلامت، نیما و علامه سمنانی، نیما از نگاه جلال، آغازگر راستین شعر نو، نوآوری‌های نیما و تأثیرپذیری نیما از غرب. همان‌طور که مشاهده می‌شود، هیچ ایده‌ای بر این مقاله حاکم نیست و هیچ ارتباطی میان این بخش‌ها دیده نمی‌شود. نویسنده به‌خوبی آگاه بوده که از چنین مقاله‌ای نتیجه‌ای حاصل نمی‌شود؛ بنابراین عطای «نتیجه‌گیری» را به لقایش بخشیده است. نکتهٔ جالب‌تر این است که نداشتن نتیجه‌گیری منحصر به این مقاله نیست و در مقالات دیگری از جمله «نیما: شاعر یا منتقد؟» نیز مشاهده می‌شود.

۲-۲-۳. مقالات مشابه

به عناوین این مقالات بنگرید:

- الف. «باستان‌گرایی حروف در اشعار نیما یوشیج»، «آرکائیسیم در اشعار نیما یوشیج» و «رویکرد باستان‌گرایانهٔ نیما یوشیج در به‌کار بردن افعال»؛
- ب. «بررسی و تبیین مفهوم نوستالژی در اشعار نیما یوشیج» و «نوستالژی در افسانهٔ نیما»؛
- پ. «بررسی زمینه‌های اجتماعی و سیاسی شعر نیما یوشیج» و «تحلیل جامعه‌شناختی اشعار نیما یوشیج»؛
- ت. «اندوهناک شعر نیما یوشیج و نازک‌الملائیکه»، «مقایسهٔ تحلیلی آی آدم‌ها و کولیرا دو شعر از نیما و نازک‌الملائیکه» و «بررسی شعر آی آدم‌های نیما و النائمه فی‌الشارع نازک‌الملائیکه»؛
- ث. «نیما یوشیج و بدر شاکر السیاب؛ شباهت‌ها و اشتراکات» و «طبیعت و اسطوره در شعر نیما و بدر شاکر سیاب پیش‌تازان شعر نوی پارسی و تازی»؛
- ج. «فرهنگ عامه در شعر نیما» و «فرهنگ عامه در اشعار نیما یوشیج».

تمام این آثار برگزیده و منتشر شده‌اند. پیشنهاد نگارنده این است که مجموعه مقالات را به چند بخش تقسیم کنند و از میان مقالات مشابه در یک بخش، فقط یک مقاله منسجم‌تر، دقیق‌تر و گویاتر را برگزیده و منتشر کنند.

۲-۲-۴. پرداخت سطحی موضوعات

برخی نویسندگان موضوعات جالبی برای پژوهش برگزیده‌اند؛ اما نحوه پرداخت آن موضوعات چنگی به دل نمی‌زند. برای نمونه مقاله «بررسی رویکردهای اگزیستانسیالیستی در اشعار نیما یوشیج با نگاهی به ترس و اضطراب» شش مؤلفه اگزیستانسیالیسم را برمی‌شمرد و آن‌ها را توضیح می‌دهد. این بخش‌ها به‌طور مجزا مفید و آموزنده است؛ اما در کاربرد آن بر اندیشه نیما به مثال‌های جزئی، مختصر و معدود بسنده شده که به توجیه مطلب کمکی نمی‌کند. در واقع با چنین پرداختی، هر نویسنده‌ای را می‌توان اگزیستانسیالیست نامید. نمونه دیگر مقاله «بازخوانی مؤلفه‌های هویت ملی در پارادایم نیما» است. در این مقاله پس از برشمردن مؤلفه‌های هویت ملی به خطوطی از اشعار نیما برای نمونه اشاره شده است. این مثال‌ها علاوه بر جزئی بودن، در موارد متعددی مبهم نیز هستند. از دیگر مقالات این‌چنین، «سیر خطی شعر نو تا دهه هشتاد و اثرگذاری آن بر کاریکلماتورهای شاپور» است. پرداختن به کاریکلماتور در کنار شعر نو ایده‌ای تازه و از محاسن این مقاله است؛ اما این ایده جالب سرانجام خوبی نداشته است. پرداخت این ایده به برشمردن مجموعه‌ای از شباهت‌های فردی و هنری و... میان نیما و شاپور محدود شده که بسیار سطحی است و به هدف مقاله کمکی نمی‌کند.

۲-۲-۵. نوشته‌ربایی

در جلد نخست این مجموعه مقاله‌ای هست با عنوان «هدیه نیما به ما شد شعر نو». در پایان صفحه دوم این مقاله به این مطلب برمی‌خوریم:

نمونه‌های بسیاری [...] وجود دارد که نشان می‌دهد واژه‌های رمانتیک و رمانتیسیم

مکتبی خود کمتر مورد توجه و استفاده صاحب‌نظران ادب فارسی بوده و

این سبب شده است که مفاهیم یادشده غالباً در هاله‌ای از بار معنایی منفی قرار گیرند (حجازی، ۱۳۸۹: ۵۳۶).

این سخن برای نیماشناسان و پژوهشگران باتجربه تازگی ندارد. با کمی نکته‌سنجی و مراجعه به مطالب پیشتر منتشرشده پی می‌بریم که عین این مطلب در مقاله «رمانتیسزم اروپا و شعر نوری پارسی» آمده است. پس از مطابقت سایر قسمت‌های دو مقاله مشاهده می‌کنیم دو مقاله عین هم هستند جز در موارد زیر:

۱. عنوان مقاله تغییر کرده است:

مقاله الف: «رمانتیسزم اروپا و شعر نوری پارسی»

مقاله ب: «هدیه نیما به ما شد شعر نو»

۲. نام مؤلف تغییر کرده است.

۳. جمله آغازین چکیده تغییر مختصری کرده است:

مقاله الف: «این مقاله به بررسی چگونگی تأثیر شعر رمانتیک اروپا بر روند پیدایش و تکامل شعر نو پارسی می‌پردازد.»

مقاله ب: «این مقاله به بررسی پیدایش و تکامل شعر نو پارسی و چگونگی تأثیر شعر رمانتیک اروپا بر آن می‌پردازد.»

۴. واژه‌های کلیدی اندکی تغییر کرده است:

مقاله الف: شعر رمانتیک، شعر نو فارسی، شعر نیما، قالب‌های ساختاری، قالب‌های مفهومی، آثار منظوم توللی؛

مقاله ب: شعر نو فارسی، شعر نیما، شعر رمانتیک، قالب‌های ساختاری و مفهومی.

۵. مطلب کوتاهی به ابتدای مقاله افزوده شده است که توضیح می‌دهد عنوان مقاله «هدیه نیما به ما شد شعر نو» برگرفته از مثنوی است. پس از آن، جمله «شعر نو هدیه‌ای از نیما به شعر فارسی است» افزوده شده است. در این بخش در مجموع هفده کلمه از «مؤلف» است.

۶. در بخش منابع «وان تیگم» که باید براساس ترتیب الفبایی پیش از «یوسفی» قرار بگیرد، در انتها آمده است.

۷. تمام منابع این بی‌هیچ دلیلی و بدون اینکه از متن مقاله حذف شود، از بخش منابع حذف شده است.

نتیجه این است که مقاله «هدیه نیما به ما شد شعر نو» رونویسی محض از مقاله «رمانتیسزم اروپا و شعر نوی پارسی» بوده و مختصر تغییرات اعمال شده در آن فقط موجب تخریب مقاله اصلی شده و هیچ حاصل دیگری نداشته است.

۳. نتیجه گیری

در کشور ما هر ساله همایش‌های ادبی متعددی در سطوح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی برگزار می‌شود. با نگاهی به آمار این همایش‌ها، به‌طور میانگین در هر ماه یک همایش ادبی در سطح ملی برگزار می‌شود.^۳ این آمار امیدوارکننده است؛ اما صرف برگزاری همایش کافی نیست و دست‌اندرکاران این همایش‌ها باید شرایط یک همایش مفید و کارآمد را در نظر بگیرند تا تلاش ایشان نتیجه معکوس نداشته باشد. دومین همایش نیماشناسی اقدام درخور تحسینی بود که یادگار ماندگار آن مجموعه مقالات همایش است و باید به دست‌اندرکاران آن دست‌مریزاد گفت؛ زیرا بدون زحمت، مدیریت و برنامه‌ریزی ایشان این امر محقق نمی‌شد. اما بهتر بود مسئولان همایش - که در میان آن‌ها نام استادان باسابقه ادبیات فارسی به چشم می‌خورد - با دقت بیشتری به گزینش و انتشار مقالاتی اهتمام می‌ورزیدند که علاوه بر محاسنی مانند نوآوری و تنوع دارای ویژگی‌هایی مانند انسجام، اصالت، گویایی، عمق و دقت نیز بودند. به امید آنکه در سومین همایش نیماشناسی شاهد گزینش و انتشار چنین مقالاتی باشیم. نیما چشم در راه است...

پی‌نوشت‌ها

1. code switching
2. metaphorical mapping

۳. از همایش‌های برگزار شده در سال ۱۳۹۲ عبارت‌اند از: همایش نقد نقد، همایش زبان، آموزش و ادبیات، همایش بین‌المللی انجمن ترویج زبان و ادبیات فارسی، همایش آموزش زبان انگلیسی، ادبیات و مترجمی، همایش پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی و همایش نقد و ادبیات داستانی.

منابع

- پورعلی فرد، اکرم (۱۳۸۲). «رومانیسم اروپا و شعر نوی پارسی». نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز. س ۶۶. ش ۱۸۸. صص ۸۳-۱۰۵.
- پورمحمد، مهدی (۱۳۸۹). «رمزگردانی در شعرهای نیما یوشیج» در نیما و میراث نو: مقاله‌های دومین همایش ملی نیشناسی. بابلسر: انتشارات دانشگاه مازندران. صص ۳۵۹-۴۰۴.
- حجازی، سید علی رضا (۱۳۸۹). «هدیه نیما به ما شد شعر نو» در نیما و میراث نو: مقاله‌های دومین همایش ملی نیشناسی. بابلسر: انتشارات دانشگاه مازندران. صص ۵۳۵-۵۵۴.
- حجازی، معینه السادات و محدثه حمیدزاده (۱۳۸۹). «بررسی تطبیقی نماد خروس در اشعار نیما یوشیج و نقاشی مکرمه قبری» در نیما و میراث نو: مقاله‌های دومین همایش ملی نیشناسی. بابلسر: انتشارات دانشگاه مازندران. صص ۵۱۷-۵۳۳.
- حدادی، نصرت‌الله (۱۳۸۹). «ماخ‌اولا از چشم سینما» در نیما و میراث نو: مقاله‌های دومین همایش ملی نیشناسی. بابلسر: انتشارات دانشگاه مازندران. صص ۵۷۵-۵۸۵.
- هاشمی، زهره (۱۳۸۹). «بررسی تعمیم‌های چندمعنایی و الگوهای استنباطی نگاشت‌های پادشاه فتح براساس نظریه استعاره مفهومی» در نیما و میراث نو: مقاله‌های دومین همایش ملی نیشناسی. بابلسر: انتشارات دانشگاه مازندران. صص ۱۷۷۳-۱۷۹۰.
- Haddadi, N. (2010). "MakhOulla from a Cinematic Perspective" in *The Proceedings of the Second National Conference on Nima*. Babolsar: University of Mazandaran. Pp. 575- 585. [In Persian]
- Hashemi, Z. (2010). "A Study of Polysemy Generalizations and Inferential Generalizations in 'The King of Victory' based on Conceptual Metaphor Theory" in *The Proceedings of the Second National Conference on Nima*. Babolsar: University of Mazandaran. Pp. 1773- 90. [In Persian]
- Hejazi, A.R. (2010). "New Poetry; Nima's Gift to Us" in *The Proceedings of the Second National Conference on Nima*. Babolsar: University of Mazandaran. Pp. 535- 554. [In Persian]
- Hejazi, M. & M. Hamidzadeh (2010). "A Comparative Study of Rooster as a Symbol in NimaYushij's Poetry and MokarramehGhanbari's Paintings" in *The Proceedings of the Second National Conference on Nima*. Babolsar: University of Mazandaran. Pp. 517- 533. [In Persian]
- Pourali Fard, A. (2003). "European Romanticism and Persian New Poetry". *The Journal of Faculty of Letters and Humanities of Tabriz University*. Yr. 46. No. 188. Pp. 83- 105. [In Persian]
- Pourmohammad, M. (2010). "Code Switching in NimaYushij's Poetry" in *The Proceedings of the Second National Conference on Nima*. Babolsar: University of Mazandaran. Pp. 359- 404. [In Persian]